

Cultuurhistorisch onderzoek

Hoogspanningsstation Halsteren
Veld- en bodemonderzoeken Netversterking
Schouwen-Duiveland

projectnummer 0476754.100
definitief revisie 1.0
31 augustus 2023

TenneT projectnummer: 003.004.00
TenneT documentnummer:
003.004.00 1098696
TenneT revisienummer: 1.0
TenneT documentstatus: definitief

Cultuurhistorisch onderzoek

Hoogspanningsstation Halsteren

Veld- en bodemonderzoeken Netversterking Schouwen-Duiveland

projectnummer 0476754.100

definitief revisie 1.0
31 augustus 2023

TenneT projectnummer: 003.004.20
TenneT documentnummer: 003.004.20 1098696
TenneT revisienummer: 1.0
TenneT documentstatus: definitief

Auteur

P.J. Verhoeven

Opdrachtgever

TenneT TSO B.V.
Utrechtseweg 310
6812 AR ARNHEM

datum
31 augustus 2023

beschrijving
definitief 1.0

vrijgave
M. Scholten

Inhoudsopgave

Blz.

1	Inleiding	1
1.1	Aanleiding	1
1.2	Een cultuurhistorisch onderzoek	1
1.3	Grondslag en methode	2
1.4	Onderzoeksgebied	3
2	Inventariseren: beleidskader en juridisch kader	4
2.1	Rijksbeleid	4
2.1.1	Erfgoedwet	4
2.1.2	Besluit ruimtelijke ordening	4
2.1.3	Nationale Omgevingsvisie (NOVI)	4
2.2	Provinciaal beleid	5
2.2.1	Beleidskader Levendig Brabant 2030	5
2.2.2	Interim Omgevingsverordening Noord-Brabant (2020)	5
2.3	Gemeentelijk beleid	6
3	Inventariseren: ontstaansgeschiedenis	7
4	Waarderen	15
4.1	Inleiding	15
4.2	Ruimtelijke essentie	15
4.3	Historisch geografische waarden	15
4.4	Historisch stedenbouwkundige waarden	15
4.5	Aardkundige waarden	16
4.6	Waardering van elementen en structuren	16
5	Afstemmen en verankeren: planeffect	18
5.1	Planeffect	18
5.2	Juridische toets	20
6	Afstemmen en verankeren: aanbevelingen	21

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Antea Group heeft de opdracht gekregen voor het uitvoeren van veld- en bodemonderzoeken ten behoeve van het ontwerp, de engineering, de bestemmingsplanwijziging en de vergunningverlening van de bouw van een nieuw 380 kV/150 kV/20 kV-station in Halsteren, en de inlusning ervan op de bestaande 380 kV-hoogspanningsverbinding Rilland-Geertruidenberg. Dit station en de inlusning zijn onderdeel van het TenneT-project Netversterking Schouwen-Duiveland.

TenneT TSO B.V. dient zorg te dragen voor een robuust en een voor de toekomst gereed nationaal elektriciteitsnet. Samen met de regionale netbeheerders voor Zeeland (Stedin), en West-Brabant (Enexis) heeft TenneT studies uitgevoerd en voorstellen uitgewerkt om de knelpunten op te lossen en ruimte te maken op het elektriciteitsnet. Deze studies en daarbij behorende keuzes zijn tot stand gekomen in overleg met de provincie Zeeland, de provincie Noord-Brabant en met de betrokken gemeenten: Schouwen-Duiveland, Tholen en Bergen op Zoom. De gekozen oplossing omvat het realiseren van de volgende projecten:

1. Een hoogspanningsstation (380 kV/ 150 kV/ 20 kV) in de buurt van de bestaande 380 kV hoogspanningslijn nabij Halsteren.
2. Een hoogspanningsstation (150 kV/ 21/ 10 kV) nabij Zierikzee.
3. Een ondergrondse hoogspanningsverbinding (150 kV) tussen de nieuwe hoogspanningsstations nabij Halsteren en Zierikzee, via Tholen.
4. Een inlusning van hoogspanningsstation Halsteren op de bestaande 380 kV-lijn Rilland-Geertruidenberg.

Dit bureauonderzoek landschap en cultuurhistorie betreft de aanleg van het hoogspanningsstation Halsteren.

1.2 Een cultuurhistorisch onderzoek

De gemeente Bergen op Zoom is voornemens een bestemmingsplan vast te stellen dat de bouw van een hoogspanningsstation in Halsteren mogelijk maakt. In dit bestemmingsplan vervalt de vigerende bestemming 'agrarisch met waarden – openheid' en komt er een 'enkelbestemming 'Bedrijf – Nutsvoorziening' voor in de plaats. Om de cultuurhistorische waarde van het gebied en de omgeving van het gebied in beeld te brengen en de effecten van het planvoornemen op deze gebieden te beoordelen, is Antea Group gevraagd een cultuurhistorisch onderzoek uit te voeren. Dit cultuurhistorisch onderzoek wordt als bijlage bij het ontwerpbestemmingsplan gevoegd.

Met dit onderzoek wordt inzichtelijk gemaakt of het toestaan van de in het ontwerpbestemmingsplan beschreven ontwikkelingen op cultuurhistorisch vlak belemmeringen met zich meebrengt. Door eerst het wettelijk kader te schetsen, wordt duidelijk welke regels er in en rond het beschouwde gebied gelden. Vervolgens wordt de cultuurhistorische waardering gegeven en een inschatting gemaakt van de consequenties van het planvoornemen op deze waarden. Er wordt afgerond met een conclusie en aanbevelingen voor de borging van de cultuurhistorische waarden in het bestemmingsplan.

1.3 Grondslag en methode

Op grond van het Besluit ruimtelijke ordening (art. 3.6.1) zijn gemeenten verplicht cultuurhistorische waarden mee te wegen bij het opstellen van bestemmingsplannen. In de toelichting van het bestemmingsplan moet beschreven worden hoe het bestemmingsplan met deze waarden omgaat. Op de verbeelding kunnen eventuele cultuurhistorische waarden aangeduid worden met een dubbelbestemming en bijbehorende beschermende regels. In het ontwerpbestemmingsplan is dit vereiste reeds in acht genomen.

Doel en methode

Met dit onderzoek wordt verder gevolg gegeven aan de verplichting uit het Besluit ruimtelijke ordening. Het onderzoek gaat in op de huidige cultuurhistorische waarden en de wijze waarop het planvoornemen zich tot deze waarden verhoudt.

Bij de effectbepaling en –beoordeling voor cultuurhistorie wordt onderscheid gemaakt in effecten op de volgende aspecten:

- Historisch-geografische waarden (landschappelijke hoofdstructuur, landschappelijke structuren en elementen en historisch groen);
- Historisch-stedenbouwkundige waarden (werelderfgoed, beschermd stads- en dorpsgezicht, rijksmonumenten, gemeentelijke monumenten en overige waarden);
- Aardkundige waarden.

De effectbepaling vindt kwalitatief/beschrijvend plaats op basis van expertanalyse. Op de eerste plaats worden de historische situatie en de cultuurhistorische beleidswaarden van het projectgebied geïnventariseerd. Aan de hand van het projectvoornemen binnen de projectgrenzen is bepaald of er waarden worden aangetast en zo ja op welke wijze (fysiek, beleving, samenhang). Tabel 1.1 vat het toetsingskader samen, in de volgende paragrafen wordt het project per aspect beoordeeld en voorzien van een effectscore. Het projectgebied ligt niet in een aardkundig waardevol gebied. Om die reden kunnen effecten op aardkundig waardevolle gebieden op voorhand uitgesloten worden.

Tabel 1.1: Toetsingskader cultuurhistorie

Cultuurhistorische aspecten	Kwaliteit	Methode	Criterium
Historische geografie - Historisch-landschappelijke hoofdstructuur - Historisch-landschappelijke structuren en elementen - Historisch groen	Fysieke kwaliteit	Kwalitatief	Fysieke aantasting van waarden
	Beleefde kwaliteit	Kwalitatief	Aantasting van de belevingswaarde
	Inhoudelijke kwaliteit	Kwalitatief	Aantasting van de samenhang
Historische (steden)bouwkunde - UNESCO-werelderfgoed - Beschermd stads en dorpsgezicht - Rijksmonumenten - Gemeentelijke monumenten	Fysieke kwaliteit	Kwalitatief	Fysieke aantasting van waarden
	Beleefde kwaliteit	Kwalitatief	Aantasting van de belevingswaarde
	Inhoudelijke kwaliteit	Kwalitatief	Aantasting van de samenhang en informatiewaarde
Aardkundige waarden	Fysieke kwaliteit	Kwalitatief	Fysieke aantasting van waarden
	Beleefde kwaliteit	Kwalitatief	Aantasting van de belevingswaarde
	Inhoudelijke kwaliteit	Kwalitatief	Aantasting van de samenhang en informatiewaarde

De onderzoeksopzet sluit aan bij de “handreiking ruimtelijke ordening en erfgoed” zoals opgesteld door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). Hierin is een “vier-stappenplan” voorzien: inventariseren, waarden, op elkaar afstemmen en verankeren. De hoofdstukindeling volgt deze vier stappen.

1.4 Onderzoeksgebied

Het onderzoek gaat over het hoogspanningsstation in Halsteren en de inlissing ervan op de bestaande 380 kV-hoogspanningsverbinding Rilland-Geertruidenberg. Dit gebied is op onderstaande kaart weergegeven.

Figuur 1.1: Onderzoeksgebied

2 Inventariseren: beleidskader en juridisch kader

2.1 Rijksbeleid

2.1.1 Erfgoedwet

Per 1 juli 2016 is de Erfgoedwet in werking getreden. De Erfgoedwet vervangt meerdere wetten en regelingen, waaronder (deels) de Monumentenwet 1988. De wet- en regelgeving op rijksniveau rondom cultureel erfgoed is erin vastgelegd (voor o.a. de bescherming van rijksmonumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten blijft tot inwerkingtreding van de Omgevingswet de Monumentenwet 1988 vigeren). De Erfgoedwet is het belangrijkste sectorale instrument voor de bescherming van cultureel erfgoed. In de Erfgoedwet is geregeld hoe monumenten aangewezen kunnen worden als beschermd monument. De wet heeft betrekking op gebouwen en objecten, stads- en dorpsgezichten, archeologische waarden en op het uitvoeren van archeologisch onderzoek.

Monumenten moeten van belang zijn door hun schoonheid, de wetenschappelijke en/of hun cultuurhistorische betekenis om op grond van de Erfgoedwet als zodanig aangewezen te worden. Een monument kan worden aangewezen als rijksmonument wanneer het aan bovenstaande voldoet en als het een nationale, unieke waarde heeft. Ook geeft de Erfgoedwet voorschriften voor het wijzigen, verstoren, afbreken of verplaatsen van een beschermd monument. Die voorschriften houden in dat er niets aan het monument mag worden veranderd zonder voorafgaande vergunning. Deze vergunning moet op voorhand worden aangevraagd bij het bevoegd gezag.

2.1.2 Besluit ruimtelijke ordening

Cultuurhistorische waarden dienen uitdrukkelijk te worden meegewogen bij het vaststellen van bestemmingsplannen. Dat betekent dat gemeenten een analyse moeten verrichten van de cultuurhistorische waarden in een bestemmingsplangebied en moeten aangeven welke conclusies ze daaraan verbinden en op welke wijze ze deze waarden borgen in het bestemmingsplan.

2.1.3 Nationale Omgevingsvisie (NOVI)

De NOVI is de integrale nationale beleidsvisie conform de Omgevingswet en hanteert dan ook dezelfde brede opvatting van het begrip fysieke leefomgeving als die wet: de natuurlijke omgeving met grote wateren en natuurlandschappen, agrarische cultuurlandschappen, de gebouwde omgeving met steden, dorpen, bedrijventerreinen, netwerken en infrastructuur voor het verkeer van personen, goederen, data, stoffen en energie, en het cultureel erfgoed. De ontwikkeling van de leefomgeving moet zo veel als mogelijk in balans zijn met bescherming van waarden als gezondheid, veiligheid, landschap, natuur, cultureel erfgoed, leefomgevingskwaliteit en milieukwaliteit. Om die reden is “het behouden en versterken van cultureel erfgoed en landschappelijke en natuurlijke kwaliteiten van (inter)nationaal belang” als nationaal belang benoemd. Ook het nationaal belang “het realiseren van een goede leefomgevingskwaliteit” benadrukt het erfgoedbelang.

De zorg voor het behoud van cultureel erfgoed en van werelderfgoed is het werkterrein van alle overheden. Daarbij gelden de verplichtingen die voortvloeien uit het verdrag van Granada, het

verdrag van Valletta, het Europees landschapsverdrag en het Werelderfgoedverdrag. Het Rijk is verantwoordelijk voor een goed functionerend (wettelijk) systeem voor erfgoed en leefomgeving. De sturing vanuit het Rijk beperkt zich door de verantwoordelijkheid van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) tot behoud van cultureel erfgoed in de vorm van rijksmonumenten en werelderfgoed (door middel van de eerder beschreven Erfgoedwet).

2.2 Provinciaal beleid

2.2.1 Beleidskader Levendig Brabant 2030

In het Beleidskader Levendig Brabant geeft de Provincie de focus van haar erfgoedbeleid weer. Centraal voor wat betreft erfgoed staat de ambitie om erfgoedkennis vroegtijdig in te brengen bij grote maatschappelijke opgaven zodat de erfgoedsector haar instrumentele waarde en ‘zachte’ kant laat zien. In het vorige beleidskader stonden “vier verhalen” centraal. innovatief Brabant, religieus Brabant, bevochten Brabant en bestuurlijk Brabant. Dit blijven de belangrijke pijlers, vooral in het cultuurhistorisch landschap.

Het planvoornemen in Halsteren valt binnen de verhaallijn “bevochten Brabant”. De provinciale focus ligt hier op behoud en ontwikkeling van de cultuurhistorische waarde van het gebied.

2.2.2 Interim Omgevingsverordening Noord-Brabant (2020)

In de Interim omgevingsverordening Noord-Brabant (2020), zijn regels opgenomen waarvan de provincie het belangrijk vindt dat die door iedere gemeente worden toegepast bij ruimtelijke besluiten. De provincie ziet het Brabantse erfgoed als belangrijk onderdeel van haar identiteit en wil het een plaats geven in de verdere ontwikkeling van Brabant.

De provincie heeft verschillende cultuurhistorische waarden geïnventariseerd en vastgelegd in de cultuurhistorische waardenkaart (CHW). De informatie hierin vormt de grondslag voor bescherming van cultuurhistorische waarden. De provincie maakt daarbij onderscheid in vijf categorieën:

- Regio's
- Cultuurhistorische landschappen
- Cultuurhistorisch waardevolle gebieden
- Complexen van cultuurhistorisch belang
- Overige cultuurhistorische informatie

De Interim Omgevingsverordening van de Provincie Noord-Brabant voorziet in een beschermingsregime voor cultuurhistorische vlakken en complexen van cultuurhistorisch belang. Binnen die gebieden dient het bestemmingsplan te voorzien in een beschermende regeling zoals een vergunningenstelsel of verbodsbepalingen.

De overige categorieën (regio's, landschappen en overige cultuurhistorische informatie) zijn van belang voor nader begrip van het functioneren van een gebied en leveren idealiter inspiratie voor de ontwikkeling van het landschap. Aan deze waarden is geen beschermingsregime gekoppeld.

Aardkundige waarden

Naast de bescherming van erfgoedwaarden heeft de provincie Noord-Brabant een beschermingsregime voorzien voor aardkundig waardevolle gebieden. Een omgevingsplan van toepassing op gebieden met aardkundige waarden moet, op grond van de verordening, mede gericht zijn op het behoud, het herstel of de duurzame ontwikkeling van de aardkundige waarden en kenmerken gericht zijn. Het omgevingsplan moet daartoe regels ter bescherming van die waarden en kenmerken bevatten.

2.3 Gemeentelijk beleid

De gemeente heeft geen op zichzelf staand erfgoedbeleid, maar heeft wel regels vastgelegd in de Erfgoedverordening Bergen op Zoom 2017, heeft een Nota Ruimtelijke kwaliteit en heeft in het bestemmingsplan Buitengebied Noord (2014) de notitie “kwaliteitsverbetering landschap Bergen op Zoom” gevoegd.

- In de Erfgoedverordening is beleid opgenomen ter bescherming van gemeentelijke monumenten.
- In de Nota Ruimtelijke kwaliteit zijn regels en richtlijnen voor de visuele verschijningsvorm van nieuwe ontwikkelingen opgenomen. Deze regels worden betrokken bij de vergunningverlening.
- In de notitie “kwaliteitsverbetering landschap Bergen op Zoom” is invulling aan de eis vanuit de provinciale verordening (bij vaststelling van het bestemmingsplan Buitengebied Noord was dat nog de toen vigerende Verordening Ruimte van de provincie Noord-Brabant) om elke ontwikkeling buiten het bestaand stedelijk gebied gepaard te laten gaan met een kwaliteitsverbetering van het landschap. De notitie bevat richting voor landschappelijke inpassing.

3 Inventariseren: ontstaansgeschiedenis

Vroege geschiedenis

Na afloop van de laatste ijstijd, zo'n 10.000 jaar geleden, werd het klimaat warmer en vochtiger. Door het afsmelten van de ijskappen steeg de zeespiegel en rees ook de grondwaterstand. Er ontstond een veenpakket dat zandafzettingen bedekte. Op Tholen varieert de dikte van het veenpakket van enkele centimeters tot twee meter. Omstreeks 5.000 jaar geleden werd de veenvorming onderbroken, toen langs de kust een reeks strandwallen ontstond, waarop lage duinen opstoven. Daarachter ontstond een waddengebied en het veen raakte bedekt met klei en zavel.

Een nieuwe fase van veenvorming brak ruim 4.000 jaar geleden aan en duurde tot na het begin van de jaartelling. Het veenlandschap werd alleen door de Schelde onderbroken. In de eeuwen daarna vond een grote overstromingsactiviteit plaats. Geleidelijk werd het veenlandschap omgevormd tot een eilandenrijk en grote delen van het veen werden door de zee weggeslagen, waarna zeegaten ontstonden.

Ontginning en wordingsgeschiedenis

Bepalend voor de geschiedenis van het gebied is de waterstaatkundige geschiedenis. In de Middeleeuwen bestond Zeeland uit een eilandenrijk en is de locatie slechts aanwezig als waterweg die één van de verbindingen vormt tussen de Schelde en de Maas. Na de vernietigende Sint-Elisabethvloed in 1421 zijn de waterlopen in de Maas- en Rijndelta drastisch veranderd. Zo verdween het water van de Striene van de kaart.

Het oudst beschikbare kaartmateriaal is de kaart van Jacob van Deventer uit 1545. Jacob van Deventer tekende deze in opdracht van Filips II¹. Op het kaartbeeld is de gestage ontginning van Zeeland en Brabant na de stormvloeden zichtbaar. De polder ten oosten van het stroompje vond vermoedelijk in de middeleeuwen (13^e eeuw) plaats. De naam *polder* komt voor in een akte uit 1233. Mogelijk stamt de naam af van de eigenaar Bouden van Ierseke, die het kocht van de abdijs van Tongerlo in 1300. In 1570 overstroomde de polder door de Allerheiligenvloed. Het dorp Polre (zichtbaar op de kaart van Jacob van Deventer) ging verloren.

¹ Jacob van Deventer tekende deze in opdracht van Filips II¹ in het kader van zijn strijd tegen de opstandelingen in de Nederlanden. Filips II wilde de verdedigingswerken leren kennen (hetgeen de aandacht voor verdedigingswerken op de plattegrond verklaart).

Figuur 3.1: Kaartbeeld van Jacob van Deventer van Tholen en omgeving vóór de Tachtigjarige oorlog. Tholen had, buiten de gracht en stadsmuur, geen wezenlijke verdedigingswerken.

Militaire betekenis

Aan het begin van de Tachtigjarige Oorlog is er de dreiging van een Spaanse aanval op de opstandige Zeeuwse steden en de regio rondom Bergen op Zoom. Zo wordt Steenbergen in 1582 bezet door de Spanjaarden en wordt in 1588 Bergen op Zoom belegerd door Parma. Ook wordt herhaaldelijk gepoogd het eiland Tholen te bezetten. Om de defensie van het eiland Tholen te verbeteren wordt in opdracht van de Staten Generaal en Willem van Oranje in de periode 1583 tot 1585 ten oosten van de Eendracht de polders ten westen van Steenbergen en Halsteren onder water gezet. Ook de dijken van het Noordland bij Bergen op Zoom werden onder de Spaanse dreiging doorgebroken. Nadat deze al beschadigd waren door de stormvloeden van 1530, 1532, 1552 en 1570, betekende dit het definitieve einde van deze polders. Het land werd zo door de getijde op een natuurlijke wijze geïnundeerd. Door het onherbergzame karakter van het terrein werden de Spaanse aanvallen steeds afgeslagen. Bij vloed verdronken de soldaten in de onder water gelopen gebieden of ze raakten bij eb vast in het slijk van de schorren, waardoor zij een makkelijk doelwit waren voor het geschut.

In de eerste bouwperiode werden aan de Brabantse kant zeven forten gebouwd. Fort “De Drie Sluiskens” was aangelegd op de plek waar drie sluizen de waterhuishouding van de polders Onze lievrouweland, Noordpolder en Nieuw Kijkuit regelden. Dit moet exact de planlocatie geweest zijn (overeenkomstig met de archeologische dubbelbestemming).

In 1588 belegerde de Spaanse bevelhebber Parma de stad Bergen op Zoom. De stad werd door Maurits ontzet. Twee jaar later, in 1590, heroverde Maurits na een kort beleg ook Steenberghe. Inmiddels was al een paar keer het nut van strategische inundaties bevestigd.

Om die reden werden tijdens de laatste jaren van het Twaalfjarig Bestand (1615-1621) de meeste geïmproviseerde verdedigingen aan de Brabantse kant vervangen door een aantal forten, die samen met vestingstad Tholen de linie vormden. Fort De Drie Sluiskens komt dan al te vervallen en wordt vervangen door Fort Zeelandt. De forten kenden alle dezelfde bouw (vier bastions en een natte gracht). De oude, geïmproviseerde forten, zijn vanaf dan niet meer zichtbaar in het landschap en op kaartbeelden.

Figuur 3.2: Oudst beschikbare kaart van ná de aanleg van de verdedigingswerken, de kaart van Johannes Janssonius (gemaakt in de periode in de 17^e eeuw, in elk geval na 1620, het noorden is links). Het plangebied is zichtbaar als onherbergzaam moerasgebied, waarbij het in het gebied aanwezige fort Zeelandt, het hoornwerk bij Tholen en fort Mollegat fungeerden als belangrijkste verdedigingswerken aan Brabantse zijde. De oudere verdedigingswerken zijn op geen enkel kaartbeeld gevisualiseerd.

Onbruik en verval

De inundatie van de linie van de Eendracht kon door de getijde moeilijk worden gereguleerd. Bovendien nam de nieuwe Spaanse bevelhebber Spinola (na afloop van het Twaalfjarig Bestand) in 1622 Steenberghe in en sloeg vervolgens het beleg voor Bergen op Zoom. Hoewel de stad niet

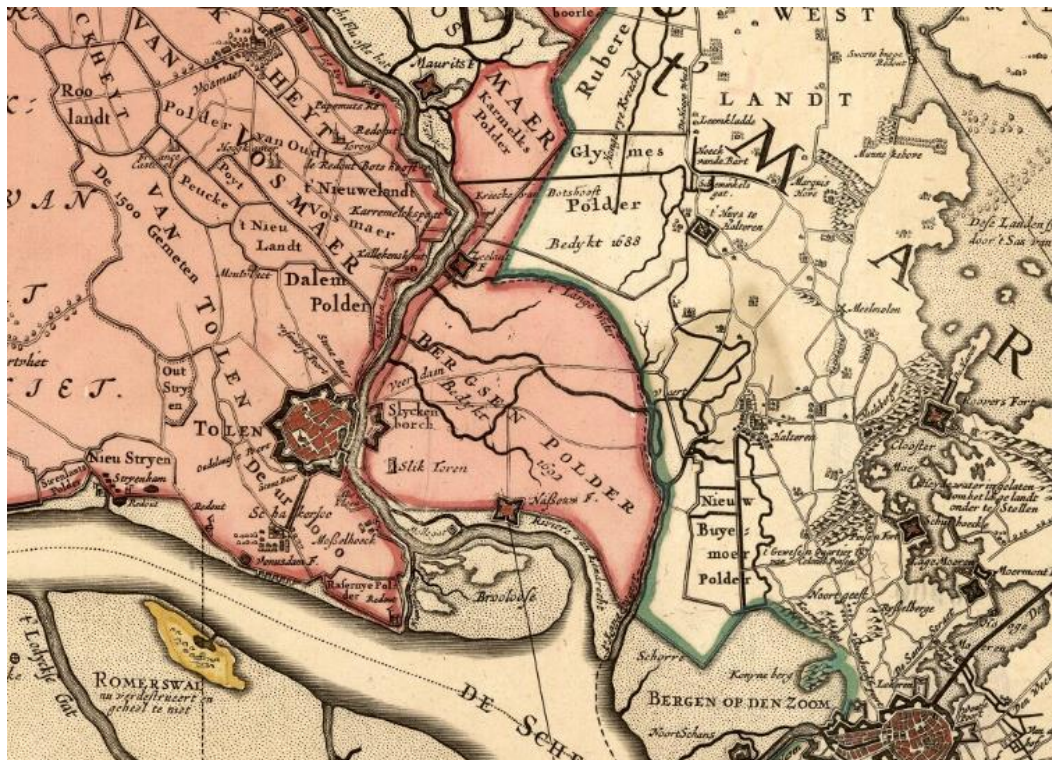
werd ingenomen, bleek tijdens dit beleg dat met name het noordfront kwetsbaar was. Hierop werd besloten tot de aanleg van de West-Brabantse waterlinie in 1628. Het belang van de Linie van de Eendracht werd minder en raakte in onbruik. Zeker ook omdat de forten door hun ligging kwetsbaar waren voor het zeewater en dus meer onderhoud vergden.

Figuur 3.3: Nieuwe West-Brabantse waterlinie tussen Bergen op Zoom (rechts) en Steenberghe (links). De Linie van de Eendracht verloor hiermee haar strategisch belang.

Nieuwe agrarische betekenis en verder verval

In 1692 wordt het gebied opnieuw ingepolderd (en krijgt de naam Auvergnepolder). De polder wordt aangelegd op de slikken aan de Brabantse kant van de Eendracht (de locatie van de vroegere 's-Heer Boudewijns polder waarvan de dijken in 1583 doorgestoken werden). De Auvergnepolder vormde feitelijk een eiland omdat ze van het vasteland was afgescheiden door een kreek, het Lange Water. Die kreek was bij de aanleg van de polder intact gebleven.

Een combinatie van slecht onderhoud en een te zwakke bezetting zorgden er in 1712 voor dat de Fransen de linie konden doorbreken om Tholen te plunderen. Tijdens de belegeringen van Bergen op Zoom en Steenberghe wordt de Eendrachtslinie weer enigszins op sterkte gebracht en worden de vervallen forten gerepareerd. Veel van de forten kregen een functie als Batterij. Na de inname van Bergen op Zoom en de mislukte aanval op Steenberghe trekken de Fransen echter niet door naar Zeeland.

Blad 11 van 21

Moderne ontwikkelingen

Het gebied overstroomde volledig tijdens de Watersnoodramp in 1953. Ook de restanten van Fort Zeeland zijn daardoor nagenoeg volledig verdwenen. De Auvergnepolder werd in de jaren '80 en '90 van vorige eeuw ruilverkaveld, waarna een grootschalig, rationeel zeekleipolder landschap ontstaan is.

In de loop der tijd gingen ontwikkelingen juist meer in het teken staan van de bereikbaarheid van het eiland Tholen. Het veer over de Eendracht werd in 1928 vervangen door een brug met Noord-Brabant. In het kader van de kanalisatie van de Eendracht tot Schelde-Rijnkanaal in 1971 is er aan de noordzijde een nieuwe, hogere brug gereedgekomen. Die kanalisatie gaf ook gelijk aanleiding tot het definitief uitwissen van de sporen van de Linie van de Eendracht. In de huidige situatie zijn alleen Fort Zeeland en Fort Maurits (verder naar het noorden gelegen) nog enigszins herkenbaar in het landschap.

Figuur 3.6: Historisch luchtbeeld uit 1936 (bron: Kadaster). De sporen van de Linie van Eendracht zijn nu al nagenoeg non-existent. In het plangebied zelf zijn de landschappelijke lijnen ongeveer gelijk aan de huidige situatie. De verkaveling is nog duidelijk kleinschaliger.

Figuur 3.7: beeld uit 1966 (bron: Kadaster). De opzet van het gebied is nagenoeg gelijk aan de huidige situatie. De verkaveling is nog kleiner en er is nog geen enkele sprake van opgaande begroeiing, waar dat nu wel zo is.

4 Waarden

4.1 Inleiding

Op basis van de geschiedenis van het plangebied wordt een waardering opgesteld van de in het plangebied voorkomende waarden. Als uiteengezet in hoofdstuk 1 wordt dit gekoppeld aan de drie 'typen' uitingen van cultuurhistorie: historisch-geografische waarden, historisch stedenbouwkundige waarden en aardkundige waarden.

Het plangebied heeft in de huidige situatie strikt genomen nauwelijks cultuurhistorische waarden. De locatie is echter wel een nadrukkelijk onderdeel van de rijke (en belangrijke) geschiedenis van Nederland. Op basis van huidige kwaliteiten is het daardoor eenvoudig 'het gebied vrij te geven' voor nieuwe ontwikkelingen, maar die conclusie dient met voorzichtigheid getrokken te worden. Nieuwe ontwikkelingen maken het vergroten van de historische kwaliteiten of het vertellen van het geschiedkundig verhaal voorgoed onmogelijk. De waardering spitst zich dus niet alleen toe op de actuele waarde. Bij de waardering worden de aspecten ouderdom, zeldzaamheid, gaafheid en samenhang betrokken. Op die wijze kunnen ook inmiddels onzichtbaar geworden sporen volwaardig betrokken worden in de belangenafweging.

4.2 Ruimtelijke essentie

Op hoofdlijnen beschouwd kent de planlocatie een typerende ontwikkeling van klein agrarisch landschap tot militair landschap tot grootschalig agrarisch landschap. De ruimtelijke opzet dateert uit de 16^e eeuw met zeer relevante wijzigingen in de 17^e eeuw en vooral de 20^e eeuw. Die laatste wijzigingen hebben veel van de ruimtelijke opzet uitgewist. De historische militaire functie is belangrijk in het gebied maar nauwelijks herkenbaar. Compositorische aspecten zijn niet zonder meer zichtbaar, maar moeten gezocht worden in het zicht vanuit het voormalige Fort Zeeland en het hoornwerk bij Tholen in oostelijke richting. Bij die ijkpunten hoort een open landschap. Hoewel het gebied een belangrijke mate van openheid heeft, heeft dit nauwelijks relatie met de militaire geschiedenis, maar meer met de recente agrarische rationalisatie.

4.3 Historisch geografische waarden

Het landschap van de Linie van de Eendracht heeft een rijke militaire historie. Het was de eerste waterlinie van Nederland en vertegenwoordigt daarmee een hoge cultuurhistorische waarde. De actuele waarde van de linie is, vooral door het in onbruik raken van de linie en moderne ontwikkelingen, laag.

Wat resteert is een grootschalig zeekleipolderlandschap waarin de sporen van de gelaagdheid van de geschiedenis nagenoeg volledig zijn uitgewist. De belijning van het stratenpatroon is sinds de inpoldering van de Auvergnepolder in 1692 nauwelijks veranderd.

4.4 Historisch stedenbouwkundige waarden

In de huidige situatie heeft het gebied geen stedenbouwkundige waarden. In het verleden is het gebied echter wel bebouwd geweest met een tijdelijk fort uit het einde van de zestiende eeuw.

Hoe dat fort eruit heeft gezien, wordt niet exact duidelijk, maar is onderdeel van archeologisch vervolgonderzoek.

4.5 Aardkundige waarden

Het plangebied wordt begrensd door 't Lange Water, een historische kreek die bij inpoldering van de Auvergnepolder intact is gebleven. Het is de oudste structuurdrager van het landschap die het beste in staat is de lange termijn geschiedenis van het gebied te vertellen.

4.6 Waardering van elementen en structuren

Een waardebeoordeling is geen absoluut gegeven, maar dient om een gewicht (of weging) toe te kennen en om met elkaar in gesprek te gaan over unieke of bijzondere kenmerken. Naarmate een hogere waarde is toegekend, zal een meer krachtig argument benodigd zijn om deze waarde aan te tasten.

Een nadere waardering op deelgebied- of elementsniveau geeft inzicht in de specifiek aan een plek of element toe te kennen betekenis, waarbij oudere, meer gave en meer in samenhang verkerende zaken een hogere verwachtingswaarde kennen. Welke elementen zijn in de loop der tijd ongewijzigd en behoren tot de kern of het karakter van het gebied? Of welke elementen zijn later ingevoegd, maar op zorgvuldige wijze, waarbij een nieuwe samenhang met de oudere situatie is ontstaan? Zo ontstaat ook een onderscheid tussen hoofdstructuren, bijzonderheden en bijzaken: wat kan zonder impact worden verwijderd en wat draagt bij tot de essentie van dit landschap.

	Ouderdom	Zeldzaamheid	Gaafheid	Samenhang
Militair erfgoed van de Linie van de Eendracht	De Linie van de Eendracht is de oudste waterlinie van Nederland en gaat terug tot de 16 ^e eeuw. De Linie van de Eendracht speelde een belangrijke rol tijdens de Tachtigjarige Oorlog. Het tijdelijke fort Drie Sluizen heeft dertig jaar op de planlocatie gelegen.	De linie is in principe onvervangbaar door de hoge historische waarde van de linie en is bepalend geweest voor latere liniestelsels. Het tijdelijke fort Drie Sluizen speelde geen hele wezenlijke rol omdat het al vroeg vervangen werd.	Zeer negatief. In het plangebied herinnert niets aan de oorspronkelijke linie-opzet. Ten noorden van het plangebied is subtiel in het landschap nog het restant van Fort Zeeland zichtbaar. Het plangebied kent wel een belangrijke mate van openheid, passend bij het zicht vanuit de forten/de linie over het te inunderen gebied.	Het hele gebied is een samenhangend onderdeel van de Linie van de Eendracht. Het gebied is onderdeel van een uniek, in samenhang met het landschap ontworpen systeem bestaande uit inundatiegebieden, verdedigingswerken en waterwerken. Samenhang nauwelijks herkenbaar.
Beoordeling	++	+	--	0/+
Agrarisch cultuurlandschap en stratenpatroon	Veranderd na ruilverkaveling eind 20 ^e eeuw. Vindt grondslag in inpoldering in 1692. De hoofdpopzet uit die periode is nog wel herkenbaar.	Weinig zeldzaam op Nederlands schaalniveau. Type grootschalige zeekleipolder zoals dat veel voorkomt.	Veranderd na ruilverkaveling. Gaafheid beperkt.	Geen wezenlijke samenhang vanuit historische systemen of structuren.

Beoordeling	0/+	0	0	0
Krekenstelsel 't Lange Water	Oudste structuur van het gebied, waarbij alle ingrepen in het gebied gespaard gebleven zijn.	Vaker voorkomende structuur in Zeeuws-Brabants landschap.	Goed bewaard gebleven in landschap. Niet meer het historisch profiel van een getijdenkreek.	Is onderdeel van het middeleeuws landschap en vertoont daarmee samenhang met aardkundige grondslag van de regio.
Beoordeling	+	0/+	+	+

5 Afstemmen en verankeren: planeffect

Het bestemmingsplan voor het hoogspanningsstation in Halsteren maakt de bouw van een hoogspanningsstation mogelijk. Dit hoofdstuk voorziet in een effectbeoordeling van deze nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen en een beoordeling van de omgang met cultuurhistorische waarden op zichzelf.

5.1 Planeffect

Algemeen

De bouw van een hoogspanningsstation heeft een uitgesproken negatief effect op historische waarden van het landschap. Dat heeft een hoogspanningsstation in de praktijk altijd. Tegelijkertijd is een hoogspanningsstation één van de ingrepen die onze generaties nodig hebben om voort te kunnen blijven leven. Dat vraagt om een dergelijk station in deze regio. Niet de vraag óf een dergelijk station nodig is, maar of deze locatie (met die wetenschap) zich goed leent voor een dergelijk station is daardoor belangrijk.

In beginsel is de locatie geschikt. Het gaat om een grootschalige zeekleipolder die geen wezenlijke cultuurhistorische waarde heeft. Een nadere blik op het landschap geeft echter nog andere aanknopingspunten: meest nadrukkelijk het militaire landschap van de Linie van de Eendracht en de waarde van de kreek 't Lange Water.

De actuele waarde van de Linie van de Eendracht wordt niet geschaad: dat heeft te maken met de zeer lage gaafheid van de Linie in de huidige situatie. Het meest nadrukkelijke effect treedt op doordat toekomstige invullingen die ertoe kunnen leiden dat de Linie van de Eendracht weer in oude glorie hersteld wordt (op locaties), in elk geval op deze locatie volstrekt onmogelijk gemaakt worden. Bovendien wordt de samenhang van de linie verder geschaad door in het inundatiegebied te bouwen, waar vanuit historisch perspectief juist openheid gepast zou zijn. Immers diende er rondom de forten vrij zicht op de naderende vijand te bestaan. De vraag is hier ook hoe realistisch het is dat de eens bestaande gaafheid en ruimtelijke samenhang in de toekomst wél gaat bestaan. De ruimtelijke structuur van voornamelijk het Schelde-Rijnkanaal heeft de basisopzet van de linie al uitgewist, en ook van de forten is nauwelijks iets zichtbaar.

De actuele waarde van de kreek 't Lange Water is hoog. De actuele waarde van de kreek heeft echter ook aan waarde ingeboet. Het kaartmateriaal ondersteunt op zich dat de historische loop van de kreek nagenoeg gelijk is aan de huidige loop. Een getijdenkreek heeft echter vaak een brede, laaggelegen oeverzone. Dat is in de huidige situatie niet herkenbaar aanwezig onder invloed van rationalisering van de Auvergnepolder.

Al met al is er geen eenduidig planeffect te onderscheiden. Vanuit het perspectief van de Linie zou het een gemiste kans zijn juist deze locatie te bebouwen en maakt deze locatie toekomstige kwaliteitsversterkingen voor de linie onmogelijk. Vanuit het perspectief van de huidige kwaliteiten leent de locatie zich juist goed voor een dergelijke invulling. Er zou zelfs meerwaarde gecreëerd kunnen worden door 't Lange Water meer het profiel te geven van een getijdenkreek.

In meer detail

Om meer grip te krijgen op het exacte effect wordt de detailwaardering betrokken bij de effectbeoordeling. Per gewaardeerde structuur wordt beoordeeld of er een aantasting plaatsvindt.

Die exercitie verschaft gesprekspartners de mogelijkheid om op basis van historische waarden keuzes te maken over het ontwerp.

	Ouderdom	Zeldzaamheid	Gaafheid	Samenhang
Militair erfgoed van de Linie van de Eendracht	De Linie van de Eendracht is de oudste waterlinie van Nederland en gaat terug tot de 16 ^e eeuw. Speelde een belangrijke rol tijdens de Tachtigjarige Oorlog. Het tijdelijke fort Drie Sluizen heeft dertig jaar op de planlocatie gelegen.	Is in principe onvervangbaar door de hoge historische waarde van de linie en is bepalend geweest voor latere liniestelsels. Het tijdelijke fort Drie Sluizen speelde geen hele wezenlijke rol omdat het al vroeg vervangen werd.	Zeer negatief. In het plangebied herinnert niets aan de oorspronkelijke linie-opzet. Ten noorden van het plangebied is subtiel in het landschap nog het restant van Fort Zeeland zichtbaar. Het plangebied kent wel een belangrijke mate van openheid, passend bij het zicht vanuit de forten/de linie over het te inunderen gebied.	Het hele gebied is een samenhangend onderdeel van de Linie van de Eendracht. Het gebied is onderdeel van een uniek, in samenhang met het landschap ontworpen systeem bestaande uit inundatiegebieden, verdedigingswerken en waterwerken. Samenhang nauwelijks herkenbaar.
Planeffect	Geen effect	Geen effect	Tast de openheid die passend is bij liniestelsels verder aan.	Planvoornemen tast het samenhangend systeem van inundatiegebieden en verdedigingswerken aan.
Agrarisch cultuurlandschap en stratenpatroon	Veranderd na ruilverkaveling eind 20 ^e eeuw. Vindt grondslag in inpoldering in 1692. Hoofdopzet uit die periode nog wel herkenbaar.	Weinig zeldzaam op Nederlands schaalniveau. Type grootschalige zeekleipolder zoals dat veel voorkomt.	Veranderd na ruilverkaveling. Gaafheid beperkt.	Geen wezenlijke samenhang vanuit historische systemen of structuren.
Planeffect	Geen effect	Wist het agrarisch cultuurlandschap uit. Wegens beperkte zeldzaamheid geen wezenlijk effect.	Wist het agrarisch cultuurlandschap uit. Wegens beperkte gaafheid geen wezenlijk effect.	Geen wezenlijk negatief effect.
Kreken-stelsel 't Lange Water	Oudste structuur van het gebied, met alle ingrepen in het gebied gespaard gebleven.	Vaker voorkomende structuur in Zeeuws-Brabants landschap.	Goed bewaard gebleven in landschap. Niet meer het historisch profiel van een getijdenkreek.	Is onderdeel van het middeleeuws landschap en vertoont daarmee samenhang met aardkundige grondslag van de regio.
Planeffect	Geen effect	Geen effect	Planvoornemen ontziet de kreek. Kansen kunnen benut worden door de kreek weer het historisch profiel te geven.	Planvoornemen ontziet de kreek. Kansen kunnen benut worden door de kreek weer het historisch profiel te geven.

5.2 Juridische toets

Relevant voor de mogelijkheden van het bestemmingsplan van het hoogspanningsstation zijn de volgende zaken:

- Besluit ruimtelijke ordening: verplicht tot het meewegen van cultuurhistorische waarden in het bestemmingsplan.
- De gemeentelijke eis tot het verbeteren van de kwaliteit van het landschap als vastgelegd in de Nota Kwaliteitsverbetering Regio West-Brabant.

Besluit ruimtelijke ordening

Het Bro verplicht tot het meewegen van cultuurhistorische waarden. Daar wordt met behulp van dit onderzoek en de beschrijving in het bestemmingsplan invulling aan gegeven.

Kwaliteitsverbetering landschap

Het beleid voor kwaliteitsverbetering komt voort uit de provinciale eis bij verordening. De notitie gaat uit van verschillende categorieën ruimtelijke ontwikkelingen, waarbij deze ruimtelijke ontwikkeling valt onder categorie 3: ontwikkelingen met een beduidende invloed op de omgeving. Vanuit dit kader volgt de verplichting tot landschappelijke inpassing waarbij een “bijdrage aan landschap, cultuurhistorie of recreatie verzekerd moet zijn”.

In het kader van dit planvoornemen wordt een landschapsplan opgesteld waarin opgenomen wordt op welke wijze omgegaan wordt met landschappelijke inpassing. Hoofdstuk 6 van dit onderzoek bevat enige aanknopingspunten vanuit erfgoedperspectief.

6 Afstemmen en verankeren: aanbevelingen

Er is geen eenduidige conclusie te trekken vanuit erfgoedperspectief over de wenselijkheid van de ontwikkeling. Enerzijds zijn er nauwelijks wezenlijke fysieke cultuurhistorische restanten in het gebied aanwezig. Anderzijds maakt het gebied onderdeel uit van een militaire structuur waarvan de oorsprong in de 16^e eeuw ligt.

Vanuit de gedachte een kwaliteitsverbetering van het landschap te realiseren kan er gedacht worden aan het opwaarderen van de waarde van de Linie van de Eendracht en aan het versterken van de historische structuur van 't Lange Water. Die versterkingen kunnen een bijdrage leveren aan het compenseren van het effect op de historisch samenhangende structuur van de Linie van de Eendracht. Die maatregelen staan los van landschappelijke compensatie in de vorm van opgaande begroeiing om het station aan het zicht te onttrekken. Die dient separaat vormgegeven te worden (maar daar gelden vanuit de cultuurhistorie van het gebied geen ontwerpeisen).

Linie van de Eendracht

Op de planlocatie heeft vermoedelijk een eerste tijdelijk fort (Drie Sluizen) gelegen, gebouwd eind 16^e eeuw en ontmanteld begin 17^e eeuw. De ontwikkeling biedt nauwelijks kansen om iets met die geschiedenis te doen, tenzij het hele station naar de meer zuidelijk gelegen kavels verplaatst wordt. Ook dan geldt dat er weinig kansen bestaan door de ligging van de dijk van het Schelde-Rijnkanaal. Kansen benutten met het ontwerp van het hoogspanningsstation (bouwen volgens de vorm van het fort) is eveneens weinig kansrijk, opnieuw omdat de dijk de structuur al volledig doorkruist en hier geldt ook dat de meerwaarde van een dergelijke ingreep erg klein is, omdat het station een niet voor publiek toegankelijke structuur is.

Doelmatiger zou zijn om te investeren in de kwaliteit van voormalig Fort Zeeland en de kwaliteitsverbetering van het fort te betrekken in het landschapsplan. Dat fort is nog subtiel in het landschap herkenbaar. De helft van de wallen liggen er nog en zijn beplant met bomen. Hierbij kunnen de aanknopingspunten vanuit de ontwerpstudie door Studio Marco Vermeulen uit 2021 gebruikt worden:

- Accentueer de belijning van het fort in het verloop van de niet waterkerende dijk (die dijk is al geknikt).
- Direct ten noorden van het fort is een oorlogsmonument op een verhoging gelegen. Maak op vergelijkbare wijze het fort toegankelijk voor bezoekers en voorzie informatie.
- Er kan een uitdagende variant gekozen worden waarbij een coupure (of anders vormgegeven doorsnijding) gemaakt wordt in de niet-waterkerende dijk en op de “binnenplaats” van het restant van het fort informatie verschaft wordt aan bezoekers.

't Lange Water

Het kreekrestant ligt al meerdere eeuwen op min of meer gelijke wijze in het veld. Om recht te doen aan de historische situatie als getijdengeul dient het realiseren van een brede, laaggelegen kreek in het landschapsplan betrokken te worden. Dat heeft, naast een landschappelijke en cultuurhistorische meerwaarde, een positief effect op de ecologie van de structuur.

De informatie die in dit rapport is opgenomen is uitsluitend bestemd voor de geadresseerde(n) en kan persoonlijke of vertrouwelijke informatie bevatten. Gebruik van deze informatie, door anderen dan de geadresseerde(n) en gebruik door hen die niet gerechtigd zijn van deze informatie kennis te nemen, is niet toegestaan. De informatie is uitsluitend bestemd om te worden gebruikt door de geadresseerde, voor het doel waarvoor dit rapport is vervaardigd. Indien u niet de geadresseerde bent of niet gerechtigd bent tot kennisneming, is openbaarmaking, vermenigvuldiging, verspreiding en/of verstrekking van deze informatie aan derden is niet toegestaan, tenzij na schriftelijke toestemming door Antea Group en wordt u verzocht de gegevens te verwijderen en direct melding te maken bij security@anteagroup.nl. Derden, zij die niet geadresseerd zijn, kunnen geen rechten aan dit rapport ontleen, tenzij na schriftelijke toestemming door Antea Group.

Over Antea Group

Antea Group is het thuis van 1500 trotse ingenieurs en adviseurs. Samen bouwen wij elke dag aan een veilige, gezonde en toekomstbestendige leefomgeving. Je vindt bij ons de allerbeste vakspecialisten van Nederland, maar ook innovatieve oplossingen op het gebied van data, sensing en IT. Hiermee dragen wij bij aan de ontwikkeling van infra, woonwijken of waterwerken. Maar ook aan vraagstukken rondom klimaatadaptatie, energietransitie en de vervangingsopgave. Van onderzoek tot ontwerp, van realisatie tot beheer: voor elke opgave brengen wij de juiste kennis aan tafel. Wij denken kritisch mee en altijd vanuit de mindset om samen voor het beste resultaat te gaan. Op deze manier anticiperen wij op de vragen van vandaag en de oplossingen voor morgen. Al 70 jaar.

Contactgegevens

Tolhuisweg 57
8443 DV HEERENVEEN
Postbus 24
8440 AA HEERENVEEN

www.anteagroup.nl

Copyright © 20223

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de auteurs.